

Morzsák a magyar parlament történetéből

GERGELY FERENC

Egész történelemtanításunkban nagyon hiányzik a művelődéstörténeti beágyazottság. Így van ez a magyar parlamentarizmus történetének esetében is. Emiatt sem lehet csodálkozni, ha napjaink bontakozó többpárti törvényhozását jobbra idegenkedve figyelik felnőttek, fiatalok egyaránt. Maguk a törvényhozók is – javarészt – most ismerkednek ennek az intézménynek a múltjával, csínjával-bínjával, pl. a házszabályok szerepével, csakúgy, mint a tömegkommunikáció szakemberei, akik időnként szintén csetlenek-botlanak a parlamenti munka röögös útjain. Sem a történelemoktatás, sem az elmúlt évtizedek hazai törvényhozói gyakorlata nem tette lehetővé, hogy a politikai rendszerváltás (többek között) ezen a téren, megrázódtatások nélkül menjen végbe. A közelmúltban fejeztem be "A gyermekvédelem ügye a T. Házban" című dokumentumkötet összeállítását. Ennek a munkának bevezetőjében összefoglaltam azokat az elemi tudnivalókat az új- és legújabbkori magyar parlament történetéről, amelyek használhatóvá teszik e kötetet. Az itt következő rész a parlamenti beszéd jellegzetességeire hívja fel a figyelmet.

Az országgyűlés munkáját, így a képviselők fel- és közbeszólásait, indítványokat és interpellációkat, bizottsági jelentéseket, házelnöki összefoglalókat, törvényjavaslatokat és beadványokat, egyszerűen a T. Ház minden nemű munkájáról tudósító írásos feljegyzéseket nyomtatásban is megörökítették: naplók, jegyzőkönyvek, irományok és a bennük való könnyebb tájékozódást szolgáló mutatók formájában. (1) Ezek gyors és pontos elkészítésén fáradozott a gyorsiroda és a naplószerkesztőség. Az országgyűlés nyomtatványai történelmünk becses forrásai, (2) de mint minden forrást, ezt is kritikával szabad hasznosítani. E vaskos köteteket lapozgatva az olvasó is tapasztalhatja, hogy a gyorsírók még a "légy zümmögését": helyét és hangerejét is feljegyezték. *S mivel a felszólalók leírt beszédet fel nem olvashattak*, úgy tűnhet, a gondolat minden rezzenetét, eredeti, változatlan formában követhetjük nyomon. Más volt a helyzet! Idő múltán megváltozott a nyilvánosság és a parlament, a gyorsírók és a szónokok, utóbbiak és a politika iránt érdeklődő tömegek viszonya, képessége, igénye, lehetősége.

Siklóssy így ír ezekről a változásokról. A kiegyezés korában a nyilvánosságszolgálat "a gyorsírófőnöktől sokkal több egyéni munkát kívánt, mint manapság (ti. a 30-as évek második felében GF.)... Új volt a parlament és új a gyorsiroda; szónokoknak és gyorsíróknak össze kellett szokniuk. Ezenkívül a sajtónak is meg voltak a maga külön kívánságai. Manap a szószerint vett hűség a szabály; régebben ez nem volt keresztülvihető... Az akkori gyorsirodától... megkívták, hogy a beszédeket stilizálja meg, kefélje meg stb... Az egyéni beszédgyorsaság ma már elérkezett legmagasabb pontjára, ahová nyomon követte a gyorsírás; sőt a gyorsírási mechanizmus magasabbra jutott, mint az emberi organizmus. A gyorsírás készen várja az emberi beszéd gyorsasá-

ságának további fokozódását is, de ez kevéssé valószínű.” (3) Bizonyos képviselők egyéni kezelésére, a beszédek születésére s az elmondott és naplóba kerülő beszédek viszonyára nézve is kifejező példákat említ a szerző. A haza bölcsének bizalmi embere, Kónyi Manó, bámulatos sebességgel követte a parlamenti megnyilatkozásokat. Deák minden beszéde után magához hívatta Kónyit, akivel egy-kétórás beszédének újra való megszövegezésén hét óra hosszat is eldolgoztak. Ennek ellenére, ha az általa elmondottak és a “fésült” szöveg között, a sajtóban és a naplóban megörökítettek között várhatóan hézag mutatkozott volna, a gyorsiroda jóhírének védelme érdekében a “keféletlen” változat érintetlenül hagyása mellett döntött.

Szilágyi Dezsőnek nem voltak gátlásai, sem beszéd közben, sem a korrigálásban. “Rendesen gyorsírókat hívott Harmincad-utcai lakására s elmondta előtte a beszédet, a szobában sétálva, úgy, amint azt később is elmondani szándékozott. Az átírt beszédet elolvasva, esetleg pár nap múlva elmondta még egyszer, sok változtatással... Végül aztán jött az igazi beszéd a képviselőházban, vagy a választók előtt. S ekkor ismét új alakba öntötte ugyanazt, amit már egyszer, vagy kétszer otthon elmondott... Azonban a beszéd még akkor sem volt készen. A gyorsírók feladata be volt ugyan fejezve, de az övé nem. Szilágyi a lediktált beszédet sohasem hagyta úgy, amint elmondta. Elővette és átírta az egészet... (4) Voltak közbámulatnak örvendő képviselők, akik az “alaposságban” még Szilágyi Dezsőn is túltettek. Egyikükről mindenki azt hitte, hogy alkalmasint rögtönzött beszédet mondott, kiderült azonban, hogy beszéde egész terjedelmében le volt írva, előre átadta a gyorsírodának, sőt, még a mondatok végére is odaírta, hogy: “Általános helyeslés, éljenzés stb.” (5)

Hány ilyen, lényegre utaló epizódot tudnának mesélni az I. világháború utáni évtizedek intimusai?

Hogy a dualista rendszer összeomlása utáni évtizedekben voltak-e nagy parlamenti szónokok, voltak-e a “nemzet politikájának tanítómesterei”? Romsics Ignác elismerően szól Bethlen István szónoki képességeiről (6), Teleki Pál szóbeli és írásbeli kifejező képessége viszont meglepően gyenge volt. A szociáldemokraták világnézetükből fakadó sajátosságaikkal, a szélsőjobbaldaliak inkább ideológiai-politikai szókészletekkel, mintsem retorikájukkal tűntek ki. A népi-demokratikus korszak parlamentjében a kétkezi munkások gondolkodásának célszerű sallangmentessége, a népi irodalom legjavának stílusa, a politikai életben rohamosan teret hódító marxista pártok fogalmi-terminológiai készlete keveredett az egykor uralkodó polgári-hivatalnoki előadásmóddal. A múlt szenvedélyes bírálata, másrészt a polgári kor valós vagy vélt értékeinek védelme, esetenként fellobbantotta a szónoki beszéd egyre ritkábban fellobbanó lángjait.

Mikszáth írja a legnagyobbak egyikéről: “Apponyi Albert gróf tudott fennen szárnyalni s ritka lendületet adni gondolatmenetének. A szónoklat külső eszközeit senki sem bírja nálánál inkább. S azonfelül előkelő, finom, bár egy kissé magyartalan nyelvet formált ki magának. Szóval, ez a csillogó, mindig kesztűs, disztíngvált és ünnepélyes, minden kicsi dolognál méltóságteljes és soha nem köznapias (tehát nem is természetes) Apponyi lett volna a legalkalmasabb és legkönnyebb modell, s a tanulás szorgalom és ügyesség taligáján, ha nem is utolérhető, de legalább megközelíthető. Apponyi jobb szónok volt, divatban is Apponyi volt, varázsló szavára virágerdő támadt a karzaton és a szónoki generáció mégis Tiszát (Tisza Kálmánt GF.) utánozta és nem Apponyit. Megfoghatatlan az. – Persze voltak még más szónokok is, igaziak, Isten kegyelméből valók, de ezek más megítélés alá esnek. Az Eötvös Károly méztől csöpögő humora és friss, harmatszerű természetessége, az Ugron Gábor mámorba ejtő izzó heve, a Bartha Miklós színes gondolatvilága, mint egyéni sajátság. A bölcsőből hozott ragyogó csecsebecsék.” (7)

Ilyen lehetett a maga nemében Bajcsy-Zsilinszky Endre érzelemdús náciellenessé-

ge, aki parlamenti szópárbajaiba majdnem belerokkant, Marosán György, aki képviselőként sem tudott más lenni, mint forradalmi agitátor, a pedáns, eminens diák, de a magyar nyelv szépségeit beszédeiben alkalmazni képtelen Rákosi Mátyás. Az ő hatásuk elsősorban a felemelkedni vágyó nép "nagy belső" igazságainak kimondásából, képviseletéből fakadt. Veres Péter országjárását idézve írja Cseres Tibor: "Veres Péter akkoriban (1947. augusztusában GF.), menetrendje szerint, naponta – mint a Nemzeti Parasztpárt elnöke – két-három választási beszédet mondott. Ezeken felül azonban a falvakon áthaladtával meg-megállva s még sűrűbben megállítatva, megannyi rögtönzött gyűlést tartott, ha nem többet. Augusztusnak ezen a sorsjelölte napján (1-én GF.) este hétre hirdették meg Békés főterére a gyűlést, de Szolnok és Csongrád falvaiban már délelőtt kilenctől lestek Péter bácsira a faluvégre küldött kerékpáros, lovas vagy géperejű bandériumok... A gépkocsi kimerült utasával csak éjjel tizenegyre érkezett Békés határába... A Bérház erkélyére éjfél tájt jutott fel, és mondta ki az első szót: Felebarátaim! A gyűlés hajnali kettőig tartott. Úgy tetszett, senki sem mozdult... Mit mondott Veres Péter akkor? Senki sem jegyezte. De bizonyos, hogy életének, lehetőségeinek legmagasabb pillanata volt az a két óra..." (8)

Voltak hát szeretett, nagyhatárú politikus-tanítói a népnek, akiktől a kortárs, utód egyaránt tanulhatott volna. De a fordulat évétől a beszédek olvasásának kora köszöntött az elsősorban tapsolásban jeleskedő országgyűlésre. Az új, népi-forradalmi szónoki stílus kifejlesztése helyébe a "bölcs vezér" szolgai utánzása lépett.

Kell-e "nagy beszéd" az igazság kifejezéséhez?

Dr. Siklóssy László 1939-ben megjelent könyvében – amint az eddigiek is mutatták – sok hasznos tudnivalót őrzött meg és továbbított az országgyűlési beszéd útjáról, a kiegyezés korától a II. világháború küszöbéig. (9) Közzétételüknek jelentőségét, az alkotmányos országok polgárai esetében, abban látja, hogy azok bírónak képzelik magukat, "akiknek a sajtó már reggelijéhez felszolgálja az országgyűlés tárgyalási anyagát s a fölmerült ellentétes véleményeket: nekik csak ítéletet kell mondani. A parlamenti sajtó nyilvánosság – hangoztatja a szerző – nyitott ablak, melyen át az ország népe megfigyelheti történetének a jelenben végbemenő alakulását, megformálhatja a maga véleményét s kiveheti aztán cselekvő módon is az események alakításából a maga részét." (10)

Világos, de félrevezetően leegyszerűsítő ez a gondolatmenet. Miként határozza meg Mikszáth a parlamenti beszéd törvényhozói, nemzettanítói szerepét. "Téves volna hinni – olvashatjuk 'Orátorok, rétorok és fecsegők' című írásában –, hogy a parlamenteket a szép beszédek emelik. Ilyen isteni erővel csak a nagy belső igazságok bírnak. A nagy igazságok mellett a nagy beszédek szinte fölöslegesek... Ennek dacára sem lehet közömbösen áthaladni parlamenttel dolgozó országokban a nagy szónokok mellett... A nagy parlamenti szónokok a nemzet politikájának tanító – mesterei... a lélekharangot bízvást meg lehet húzni az olyan parlamentek fölött, ahol a szónoki művészet elvesztette irányadó szerepét." (11)

1865-től 1872-ig az "egészséges vidéki magyarnak rövidre fogott, józan" felszólalásai uralkodtak. "Csak az 1872-es obstrukció állandósította a balhitet, hogy üres beszéddel meg lehet a határozathozatalt hiúsítani." Polonyi Géza pl. "könnyen ki tudott akár egy nyolc órás ülést is beszélni." Az agyonbeszélés lassú beszédet is jelentett. De a 90-es évektől kezdve el is durvul – Gratz szerint osztrák hatásra – a parlament hangja. Somssich Pál házelnök, összegezve a ciklus fő tapasztalatait, 1872-ben a "hosszadalmas, fárasztó" beszédeket ostorozza. Kemény hangon bírálja a Ház munkájának lassúságát, körülményességét. A "nyolc-kilenc hónapos országgyűlés egy nagy abnormitás – így a díszmagyarban öltözött elnök –, mely mellett a közügyek és magánérdekek egyaránt szenvednek..." (12) Ezen csak az 1913. évi házszabályok alkalmazása tudott módosítani, gyökeresen változtatni csak a két forradalom. A resta-

urációs nemzetgyűlés hangütését tekintve is mélypontot jelent. A haza veszteségei fölötti terméketlen jajongással keveredő útszéli antiszemita kirohanások, az állandó, személyeskedő közbekiabálások, becsmérő megjegyzések az utókor naplóolvasóját is elkészerítik. Az országgyűlés jubileumi történetírója (13) is megkönnyebbülten sóhajt fel, a második nemzetgyűlési ciklus után: "Az országgyűlés programszerűen dolgozik. Milyen más ritmust ad ez a törvényalkotásnak! Íme, nem egészen négy hónapi szorgos munka időtartama alatt a törvényhozás a fontos javaslatok egész sorozatát intézte el minden zökkenő és személyeskedő vita nélkül." Ez az üdvös változás – mint arról később még beszélünk – a bethleni kormányzati koncepció érvényesülésének, minden érdemi ellenzéki erő kiszorulásának volt köszönhető. A 30-as évek első felének törvényhozói munkatempóját egy 1934-es adatsorral érzékeltetjük. Ebben az évben a Ház 83 ülést tartott, amin 215 interpellációt jegyeztek be, 151-et el is mondtak, 16 törvényt hirdettek ki. (14)

Siklóssy a rohamosan gyorsuló életttempó (15) mellett az 1928-as házszabályokban és a 33-as bizottság (16) munkastílusában jelöli meg a közvetlen okát a parlamenti beszéd lényeges változásának. "Az idővel való ésszerű gazdálkodás ugyanis – írja a szerző – ma már nem elégedhetik meg csak a gyorsasággal; ma tömörre kell forrasztani az alkotmányosság keretén belül azt, amit valamikor divat volt széttergetni." Mit hoz a jövő? "A parlamentekben a tárgyalási idő gazdaságos kihasználására való törekvés tovább fog fejlődni s általánosság fogja tenni az egyéni felelősség érzését, hogy mindenki kímélje az ország idejét és gyorsan, közérthetően, tömören beszéljen." (17)

Ilyen jövőt sugallt az "új rend" diplomatáinak stílusa, munkatempója is. Leegyszerűsítő, a parlamenti munka sokoldalú, értékes hatásainak szűkítését, magának a törvényhozói munka demokratikus politikai rendszerekben játszott szerepének csökkenését jelentette ez az értékelés. A fecsegő, agyonbeszélő szélsőségnek egy nem kívánatos ellenhatása hódított a 30-as évek második felében teret. Az 1946-os házszabályok nem csökkentették a felszólalások idejét. 1947-1949 között 113 alkalommal, 1949-1953 között már csak 60-szor ült össze a törvényhozás. A fordulat éve után sikerült felszámolni a "fecsegő" parlamentarizmusnak még a maradványait is. Helyét a folyamatos hazudozás vette át.

Összefoglalásként két államfői átíratot idézünk, amelyek címzettjei az országgyűlés tagjai voltak. Az 1861. évben egybehívottaknak írta a király: "... Kedvelt híveink! Miután azon óhajtásunk teljesedésében, miszerint hív Magyarországunk f.é. április 2-án egybehívott országgyűlését személyesen megnyitni és királyi személyünkben vezérelni szándékoztunk, jelenleg akadályozva vagyunk, ezennel legkegyelmesebben tudósítjuk Hűségteket, miként a jelen országgyűlésnek legfelsőbb királyi nemünkben megnyitásával, őszintén kedvelt hívünket... Apponyi György(öt)... mint egyenesen e végre meghatalmazott királyi biztosunkat bíztuk meg..."

Tizennégy év híján 100 évvel egy hasonló – lényegileg azonos – közlés így hangzott: "Elnök úr! A köztársaság elnöke, elnöki hivatala útján értesített azon elhatározásáról, hogy előterjesztésemnek helyt adva, a f. évi szeptember 16-án összehívott országgyűlést ugyanezen napon déli 12 órakor ünnepélyesen megnyitja. (18)

Bár a törvényhozói munka lényege is ennyit változott volna; előnyére!

JEGYZET

- (1) Legteljesebb – de sajnos nem teljes – gyűjteménye az Országgyűlési Könyvtárban kutatható.
- (2) Felhasználásuk egyoldalú, elsősorban politikatörténeti. Meglepő, hogy az országgyűlés 1867-től kezdődő történetének tudományos feldolgozásával – tudományunk szerint – senki sem foglalkozik.

- (3) Siklóssy Gyula: Az országgyűlési beszéd útja. Bp. 1939.
- (4) U. o.
- (5) U. o.
- (6) Romsics Ignác: gróf Bethlen István politikai pályája (1901-1921.) Bp. 1987. 49-50. p.
- (7) Mikszáth Kálmán munkái. Az én kortársaim: I-II. kötet. Bp. 1910. Ez a rész az I. kötet 211-212. oldalain található.
- (8) Cseres Tibor: Perbeszédék és párbeszédék Bp. 1986. 264-268. p.
- (9) Siklóssy: I. M.
- (10) U. o.
- (11) Mikszáth: I. m. I. kötet 189-190. p.
- (12) A dualizmus kora, Magyarország története (1867-1918.). Írta: Gratz Gusztáv Bp. 1934. 322. p.
- (13) Balla Antal (Kiskunhalas, 1886. április 26. – Bp., 1953. november 22.): újságíró, történész, politikus, egyetemi tanár.
- (14) A magyar országgyűlés története (1867-1927.) Szerkesztette: Balla Antal Bp. é. n. 510-511. p.
- (15) Itt a közlekedés és hírközlés rohamos fejlődésére kell elsősorban gondolni. A kiegyezéskori életritmusra, összehasonlítási alapként a "nagy palóctól" idézek néhány sort: "Sokszor beült az ember este fél tízkor egyedül – meséli Mikszáth a nevezetes István-szobáról – ... s mire beköszönt az éjfél, megtelt az asztal vidám, kedves ismerősökkel, jó barátokkal. A szoba pedig megtelt füsttel és a szellőztető pörgettyű elkezdett zúgni, prüsszögni, olyan volt éppen, mint a hajókerék zakatolása. Mintha utaznánk. És így utaztunk, sok évig."
- (16) Ezt a bizottságot az 1931. XXVI. tc. alapján hívták életre a gazdasági és a hitelélet rendjének, az államháztartás egyensúlyának biztosítására irányuló erőfeszítése összehangolására, ellenőrzésére.
- (17) Siklóssy: I. m. 537. p.
- (18) Az 1861. év április 2-án Pesten egybegyűlt országgyűlés képviselőházának jegyzőkönyveiben idézett irományok. 1. p. Az Országgyűlés Naplói (1947-1951.) I. kötet. 7. p.

Tisztelt Előfizetők!

Minden megrendelőnknek, aki 1992-re előfizette folyóiratunkat, levelet küldünk a közeljövőben, a jövő évi rendelés tárgyában. Az 1993. évi előfizetési díjat 1992. december 15-ig a levélhez mellékelte számlán lehet befizetni.

Ha nem tartanak igényt a lapra, sziveskedjenek számlánkat majd visszaküldeni, illetve rendelésük módosítását közölni.

Az ISKOLAKULTÚRA szerkesztősége